

“AMR B. ŞUAYB AN EBÎHİ AN CEDDÎHİ” İSNÂDININ TENKİT VE TAHLİLİ

Critical Review and Analysis of Isnad of Amr b. Shu'ayb an
Abihi an Jaddihi

Dr. Veysel ÖZDEMİR*

Özet: Hz. Peygamber (sas)'in murâkebesinde, Abdullah b. Amr tarafından yazılmış olan hadislerin yer aldığı *Es-Sahîfetü's-Sâdika*'nın, (Abdullah b. Amr'ın torununun oğlu olan) Amr b. Şuayb'a kadar intikal ettiği bilinmektedir. Amr b. Şuayb'dan ise “*Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddîhi*” isnâd formuyla - büyük bir kısmı - tasnîf dönemi eserlerinde yer almıştır. Hadis âlimleri bu isnâd formu üzerinde çok çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır. Bu çalışmada, hadis âlimlerinin bu isnâd hakkında söylediklerine yer vererek, söz konusu isnâdın tenkit ve tahlilini yapacağız.

Anahtar Kelimeler: Abdullah b. Amr, Amr b. Şuayb, Hadis, Es-Sahîfetü's-Sâdika, İsnâd

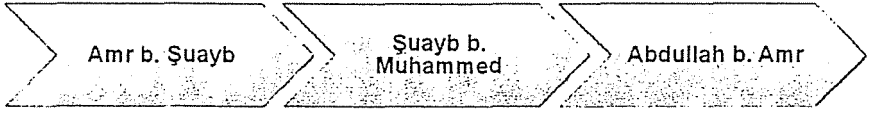
Abstract: Inspection of Prophet Muhammed, it's know that Es-Sahîfetü's-Sâdika, in which hadiths placed written by Abdullah b. Amr, have been related to Amr b. Suayb (Who was grandson's son of Abdullah b. Amr). Great part of it placed in classification works (sources of hadiths) with form isnad (chain of transmission)of “Amr b. Suayb an ebîhi an ceddîhi” from Amr b. Suayb. Hadith scholars made many interpretations on this form of isnad. On this work we are going to make critical review and analysis of the topic under consideration by discussing sayings of hadith scholars about this isnad

Key Words: Abdallah b. Amr, Amr b. Shu'ayb, Hadith, Al-Sahifa Al-Sadiqa, Isnad (Chain of Transmission)

Giriş

Hadis kitâbet döneminin en meşhur eserlerinden biri olan *Es-Sahîfetü's-Sâdıka* Abdullah b. Amr'dan (65/685) çocuklarına intikal etmiştir. Yani *Es-Sahîfetü's-Sâdıka* Abdullah b. Amr'dan torunu Şuayb b. Muhammed'e (80/700)¹, ondan da ailenin Abdullah b. Amr'dan sonraki en meşhur hadisçisi olan Amr b. Şuayb'e (118/736) geçmiştir² (Şekil-1).

Şekil-1

Amr b. Şuayb'dan sonra aile içerisinde hadisle ilgilenen biri çıkmayınca, bu eserin cisim olarak izi kaybolmuş, ancak tasnif dönemi eserlerinde *Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddîhi* isnâd formuyla büyük bir kısmı yerini almıştır³.

Münekkit muhaddisler, Hadis musannefatında çok sayıda hadis bulunan *Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddîhi* isnâd formu ile ilgili değişik görüşler bildirmişlerdir. Bu isnâd formunu tenkit edenler olduğu gibi tevsik edenler de olmuştur. Bu isnâd hakkında olumsuz kanaatte bulunan âlimlerin tenkit noktaları Amr b. Şuayb üzerinde odaklanmıştır. Dolayısıyla biz öncelikle Amr b. Şuayb ile ilgili cerh ve ta'dil âlimlerinin görüşlerini aktarıp, daha sonra *Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddîhi* isnâd formunun tenkit edilmesinin nedenleri üzerinde duralım.

1. Amr b. Şuayb İle İlgili Cerh ve Ta'dil Âlimlerinin Görüşleri

Amr b. Şuayb, Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın torununun oğludur. Babasının adı; Şuayb b. Muhammed, annesinin ismi ise; Habîbe bnt. Mürrre el-Cumâhiyye'dir⁴, Künyesi Ebu İbrahim'dir. Tâif ehliinden olan Amr b. Şuayb'in esas ikamet yeri Tâif olmakla beraber, sık sık Mekke'ye giderek

¹ Şuayb b. Muhammed'in ne zaman öldüğü hakkında kesin bir bilgi olmamakla beraber, H. 80'den sonra Abdulmelik'in zamanında vefat ettiği rivâyet edilmektedir. (Bkz. Ebu Abdullah Şemseddin b. Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-XV, Müessesetü'r-Risâle, yy., tsz., V, 181.)

² Veysel Özdemir, *Abdullah b. Amr ve Es-Sahîfetü's-Sâdıka'sı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2008, s. 186.

³ Özdemir, *Abdullah b. Amr ve Es-Sahîfetü's-Sâdıka'sı*, s. 214-262.

⁴ Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zühri, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I-XI, (thk. Ali Muhammed Ömer), Mektebetü'l-Hâneçî, Kahire, 2001/1421, VII, 412.

hadis rivâyet etmiştir⁵. Tâif'te bulunduğu sıralarda H. 118 yılında vefat etmiştir⁶.

Hakkında çok fazla söz söylenen muhaddislerden biri olduğu için Amr b. Şuayb ile ilgili cerh ve ta'dil âlimlerinin görüşlerini, olumlu ve olumsuz (tenkit ve tevsik) olmak üzere iki başlık altında vermenin uygun olacağını düşünüyoruz.

1.1. Amr b. Şuayb ile ilgili tenkit ifadeleri

Kaynaklarda hadis âlimlerinin Amr b. Şuayb ile ilgili bazı tenkit edici/olumsuz ifadeleri bulunmaktadır. Bunları olduğu gibi aktarıyoruz:

Ali b. el-Medîni, Süfyân b. Uyeyne'den; Amr'ın *an ebîhi an ceddihi* şeklindeki rivâyet ettiği hadislerin, "fihi şeyun = فيه شيء"⁷ olduğunu nakletmiştir⁸. Yine Ali b. el-Medîni, Yahyâ b. Sa'id'den Amr'ın "vâhin (ولاه)"⁹ olduğunu rivâyet etmiştir¹⁰.

Ebu Ubeyde el-Ecrâ diyor ki: *Ebu Dâvud'a Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddihi isnâdının hüccet olup olmadığı sorulduğunda; "Hayır, yarım hüccet bile olamaz" diye cevap vermiştir*¹¹. *Ebu Dâvud, Behz b. Hakîm'i (Behz b. Hakim an ebîhi an ceddihi isnâdını), Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddihi isnâdına tercih etmiştir*¹².

Ebu Hasen el-Meymûnî, Ahmed b. Hanbel'in (241/855); "Amr'ın hadislerini i'tibar için yazarız. Bazen hüccet olurlar, bazen ise olmazlar." dediğini nakletmiştir¹³.

Cerir b. Abdilhumejd ise Muğîre'nin, Abdullah b. Amr'ın sahîfesini önemsemediğini rivâyet etmiştir¹⁴.

⁵ M. Yaşar Kandemir, "Amr b. Şuayb", *DİA*, III, s. 92.

⁶ Cemalu'd-Dîn Ebi'l-Haccâc Yusuf el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, I-XXXV, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1403/1983, XXII, 74; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 177; Şihâbuddîn Ebi'l-Felâh Abdi'l-Hayy b. Ahmed b. Muhammed İbn İ'mâd, *Şezerâtu'z-Zeheb fi Ahbâri Men Zeheb*, I-X, Dâru İbni Kesîr, Beyrut, 1406/1986, II, 83.

⁷ *Fîhi şeyun*: Hadisinde bir şeyler var demektir. Bazı âlimlere (özellikle Sehâvî'ye) göre cerhin altıncı mertebesine delalet eden lafızlardandır. (Bkz. Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992, s. 98.)

⁸ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 68; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 166.

⁹ *Vâhin*: Hadisleri sadece i'tibar için yazılan zayıf râvî. El-İrâkî'ye göre cerh lafızlarının üçüncü mertebesindedir. (Bkz: Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 414.)

¹⁰ Ebu Cafer Muhammed b. Amr b. Musa el-Ukaylî, *Duafâu'l-Ukaylî*, I-IV, Beyrut, 1404/1984, trc. no: 1280, III, 273; Abdurrahmân b. Ebi Hâtîm Muhammed b. İdrîs Ebu Muhammed er-Râzî et-Temîmî, *El-Cerh ve't-Ta'dil*, I-IX, Dâru İhyai't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1952/1271, trc. no: 1323, IX, 238; Abdullah b. Adiyy b. Abdullah b. Muhammed Ebu Ahmed el-Cürçânî, *El-Kâmil fi'd-Duafâi'r-Ricâl*, (thk. Yahya Muhtar Gazâvî), I-VII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1409/1988, V, 114.

¹¹ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 72; Hâfız Ahmed b. Ali İbni Hacer el-Askalânî, *Tehzibu't-Tehzîb*, I-IV, (thk. İbrahim Zeybek, Adil Mürşid), Müessesetü'r-Risâle, yy., tsz., III, 278.

¹² Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 169.

¹³ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 68; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 166-167; İbnu Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, III, 278.

Ebu Amr b. Alâ, Katâde (117/735) ve Amr b. Şuayb'ın her duyduklarını nakletmelerinin haricinde herhangi bir kusurlarının bulunmadığını söylemiştir¹⁵.

Ebu Bekir el-Esrem, Ahmed b. Hanbel'den rivâyet ediyor; *Ebu Abdillah'a Amr b. Şuayb sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "Onun hadislerini yazarım. Bazen onlarla ihticâc ederim, bazen ise ihticâc edip etmemede tereddüt yaşarım. Mâlik ise rivâyet ederdi."*¹⁶

Ebu Dâvud, Ahmed b. Hanbel'in; "*Ashab-ı Hadis bazen Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddîhi kanalıyla gelen hadislerle ihticâc etmişler, bazen de bu hadisleri terk etmişlerdir*" sözünü rivâyet etmiştir¹⁷. Zehebî (748/1347), Ahmed b. Hanbel'den nakledilen bu sözün açıklamasında şunları söylemiştir: "*Ashab-ı Hadisin bu isnâdla gelen hadisleri bazen terk etmelerinin sebebi; tereddüt ettiklerinden kaynaklanmaktadır, yoksa keyfî bir isteğe dayanmamaktadır.*"¹⁸

Abbâs ed-Dûrî, Yahyâ b. Maîn'den (233/847) bildiriyor; "*Eğer Amr b. Şuayb; an ebîhi an ceddîhi şeklinde rivâyet ediyorsa, o kitaptandır. Amr b. Şuayb b. Muhammed b. Abdillah b. Amr b. el-Âs diyor ki; "Babam, dedesinden naklediyor" işte bu isnâdın zayıflığı buradan (yani bu iki noktadan; Amr'in kitaptan rivâyet etmesi ve babasının dedesinden rivâyet etmesinden) kaynaklanıyor. Şâyet Amr b. Şuayb; Saîd b. el-Müseyyeb, Süleymân b. Yesâr veya Urve gibi şahıslardan rivâyet ederse sikâdır yahut garibtir."*¹⁹ Abbâs ed-Dûrî'nin Yahyâ b. Maîn'den naklettiği bu sözlerin aynısını İshâk b. Mansûr da rivâyet etmiştir²⁰.

Ebu Bekir b. Heysame, Yahyâ b. Maîn'in Amr için "*leyse bizâke (ليس بذلك)*"²¹ dediğini rivâyet etmiştir²².

Ebu Zur'a er-Râzî'ye göre Eyyûb es-Sahtiyânî, Ebu Hâzim, Zührî (124/741) ve Hekim b. Uteybe gibi sikâ âlimler, Amr'dan rivâyet etmişler ve onun rivâyetlerini genel olarak üç bağlamda değerlendirmişlerdir:

¹⁴ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 72; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 169; İbnu Hacer, *Tehzibu'l-Tehzib*, III, 278.

¹⁵ Ukaylî, *Duafâu'l-Ukaylî*, trc. no: 1280, III, 273; İbnu Ebî Hâtim, *El-Cerh ve't-Ta'dil*, trc. no: 1323, IX, 238.

¹⁶ İbnu Ebî Hâtim, *El-Cerh ve't-Ta'dil*, trc. no: 1323, IX, 238; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 69; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 167; İbnu Hacer, *Tehzibu'l-Tehzib*, III, 278.

¹⁷ İbnu Adıyy, *El-Kâmil*, V, 114; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 69.

¹⁸ Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 168.

¹⁹ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 70; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 168.

²⁰ İbnu Hacer, *Tehzibu'l-Tehzib*, III, 278.

²¹ *Leyse bizâke (ليس بذلك)* terimi zayıf râvîlerle ilgili kullanılan ta'dil lafızlarından olup; "*Aradığın gibi kuvvetli değil*" anlamına gelmektedir. Adâlet yönünden kusursuz olmakla birlikte zabt yönünden sikâ râvîlere nazaran hatası daha fazla olan zayıf râvîler hakkında yaygın olarak kullanılan bir terimdir. (Bkz. Ahmet Yücel, *Hadis İlmünde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 140-141.) İrâkî'ye göre cerhin birinci mertebesindeki lafızlarındandır. (Bkz. Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 201.)

²² Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 70; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 168-169; İbnu Hacer, *Tehzibu'l-Tehzib*, III, 278.

a. Amr'ın *an ebîhi an ceddîhi* şeklindeki rivâyetlerinin bir çoğunu münker görmüşler, bazısını ise rivâyet etmişlerdir. Münker görmelerinin sebebi; Amr'ın az sayıda hadis sema etmesi/işitmesi ve yanında bulundurduğu bir sahifeden rivâyet etmesidir.

b. Amr'ın, sayıları az olmakla beraber, *an ebîhi an ceddîhi* kanalından gelmeyen hadislerini ise münker görmemişler ve rivâyet etmişlerdir.

c. Amr'dan Müsennâ b. Sebbâh'ın, İbnu Lehîa'nın ve bazı zayıf râvilerin rivâyet ettikleri hadislerin hepsini de münker görmüşlerdir. Amr şahıs olarak sikâdir, eleştirildiği nokta ise kendisinde bulunan kitabıdır. Yani yanında bulundurduğu kitaptan rivâyet etmesidir²³.

Ebu Ahmed b. Adıyy, insanların önderlerinden, sikâlarından ve zayıf râvilerinden birçoğunun - *an ebîhi an ceddîhi* kanalıyla gelenler hariç - Amr'dan rivâyet ettiğini söylemiştir. İbnu Adıyy'e (365/976) göre âlimler, muhtemelen, *an ebîhi an ceddîhi* isnâdında, Amr'ın yalnız kalmasından ötürü, tahrir ettikleri sahihlerine bu kanaldan gelen rivâyetleri almamışlar ve onları "sahîfe" diye adlandırmışlardır²⁴. İbnu Adıyy sözlerinin devamında Amr'ın şahsı itibariyle sikâ olduğunu söylemiştir²⁵.

İbnu Ebî Şeybe bildiriyor: "*Ali b. el-Medîni'ye Amr b. Şuayb'ı sordum. O da; "Amr'ın Eyyûb ve İbnu Cüreyc gibilerinden rivâyetlerinin hepsi sahihtir. Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddîhi kanalıyla gelen rivâyetler ise vicâde ile alınmış bir kitaptan olduğu için zayıftır."*²⁶

Amr b. Şuayb ile ilgili muhaddislerin olumsuz ifadelerini içeren görüşlerini aktardık. Âlimlerin Amr ile ilgili ifade ettikleri görüşleri, çıkan sonuçları ve onun eleştirildiği noktaların neler olduğunu şöyle özetleyebiliriz:⁴

- Amr'ın sadece *an ebîhi an ceddîhi* kanalıyla gelen rivâyetlerinin tenkit edildiği, diğer râvilerden aldığı rivâyetlerinin tenkit edilmediği.
- Amr'ın hıfzından değil de, yanında bulundurduğu bir kitaptan rivâyet ettiği.
- Amr'ın rivâyet ettiği kitabın sema yoluyla değil de *vicâde* yoluyla alınmış olduğu.
- Rivâyet ettiği hadislerin tümüyle merdûd hükmünde olmayıp, i'tibar²⁷ için yazıldığı.

²³ İbnu Ebî Hâtîm, *El-Cerh ve't-Ta'dil*, trc. no: 1323, IX, 238; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 71; Zehebi, *Siyeru A'lâm*, V, 169; a.m.f., *Mizânu'l-İ'tidal fi Nakdi'r-Ricâl*, I-VII, Beyrut, 1995, V, 320; İbnu Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 278.

²⁴ İbnu Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 279.

²⁵ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 74. 1 numaralı dipnot.

²⁶ Zehebi, *Siyeru A'lâm*, V, 169.

²⁷ *İ'tibar*: Bir hadisin aynısının veya benzerinin başka yollardan rivâyet edilip edilmediğini ortaya çıkarmak için araştırma yapmak. Bir başka deyişle; bir hadisin garabetten (ferd olmaktan) kurtarılabilmesi için belli esaslar dâhilinde yapılan etraflı bir araştırmadır. (Bkz. Abdullah Aydınlı, *Hadis İstulahları Sözlüğü*, İstanbul, 1987, s. 79; Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 170.)

- Rivâyet ettiği hadislerle, âlimlerin bazen ihticac ettikleri, bazen ise etmedikleri. Yani âlimlerin onun hadisleri karşısında bir tereddüt içerisinde oldukları.
- Amr'ın şahsı itibariyle sikâ olduğu.

1.2. Amr b. Şuayb ile ilgili olumlu/tevsik edici ifadeler

Amr b. Şuayb'ı tenkit eden, rivâyetlerini zayıf gören hadis âlimlerinin yanında, onu tevsik eden, rivâyetlerini sahih gören muhaddisler de bulunmaktadır. Muhaddislerin Amr ile ilgili kaynaklarda yer alan olumlu/tevsik edici ifadelerini olduğu gibi aktaralım:

Yahya b. Kattân, Amr'ın sikâ ve ihticac edilen biri olduğunu söylemiştir. Nesâî, Amr hakkında "*leyse bihi be's* (ليس به بأس)"²⁸ demiştir²⁹.

Muhammed b. Ali el-Cûzecânî el-Verrâk anlatıyor: "*Ahmed b. Hanbel'e Amr b. Şuayb'ın, babasından semai' olup olmadığını sordum. O da; "Haddesenî Ebî (حدثني أبي) (babamdan işittim/aldım) diyor" diye cevap verdi. Peki, babasının Abdullah b. Amr'dan semai' olmuş mu? diye sordum. Bana; "Evet, buna şahit oldum" diye cevap verdi.*"³⁰

Tirmîzi, Buhâri'nin; "*Ahmed b. Hanbel, Ali b. el-Medîni, İshak b. Râheveyh, Ebu Ubeyde'nin ve arkadaşlarımızdan birçoğunun Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddihî kanalıyla gelen hadislerle ihticâc ettiklerini ve hiçbir Müslümanın da bunları terk etmediğini gördüm*" sözünü rivâyet etmiştir. Ayrıca Buhâri; "*Onlardan sonrakiler de...*" şeklinde sözlerini devam ettirmiştir³¹. Zehebî, Buhâri'nin Amr b. Şuayb hakkında söylemiş olduğu bu son sözünü açıklamak lazım geldiği kanaatindedir. Zira ona göre bu son söz yanlış anlaşılmaya oldukça müsaittir ve zaten Tirmîzi de bunu yanlış anlamıştır. Nitekim Tirmîzi bu sözden; "*Daha sonrakilerin bu durumdan vazgeçtikleri, yani Amr b. Şuayb'ın hadisleriyle ne ihticac ettikleri ne de mutâbaat için yazdıkları...*" gibi bir anlam çıkarmıştır. Ancak Zehebî bunun böyle olmadığını, daha sonrakilerden olan dört Sünen sahibinin, İbnu Huzeyme, İbnu Hibbân ve Hâkim'in *Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddihî*

²⁸ *Leyse bihi be's* (ليس به بأس): Zararı yok anlamına gelen ta'dil lafzıdır. İbnu Ebi Hâtim'e göre ikinci, Zehebî'ye göre ise üçüncü mertebedeki ta'dil lafızlarındandır. (Bkz. Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 194.) Bu terim güvenilir râviler ile ilgili kullanılan ta'dil lafızlarından olup; "Onda bir beis yoktur, zararı yok..." gibi anlamlara gelmektedir. *Leyse bihi be's* terimi sikâ râviler için kullanılmaktadır. (Daha fazla bilgi için bkz. Yücel, *Hadis İliminde Tenkit Terimleri*, s. 141-151.)

²⁹ Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 71; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 172.

³⁰ Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 68; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 166-167; İbnu Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 278.

³¹ Ukaylî, *Duafâu'l-Ukaylî*, trc. no: 1280, III, 273; Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 69; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 167; İbnu Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 278. Buhâri'nin bu sözü için bkz. Muhammed b. İsmâil el-Buhâri, *et-Târihu'l-Kebir*, I-X, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz, VI, 342-343.

kanalıyla gelen hadislerle ihticâc ettiklerini söyleyerek, Buhârî'nin sözünün ne anlama geldiğini açıklığa kavuşturmuştur³².

İshâk b. Mansûr, Yahyâ b. Maîn'in; "Onun hadisi yazılır" sözünü nakletmiştir³³.

Abbâs ed-Dûrî ve Muâviye b. Sâlih, Yahyâ b. Maîn'den; Amr b. Şuayb'ın sikâ olduğunu rivâyet etmişlerdir³⁴.

Sufyân b. Uyeyne, Amr b. Şuayb'ın sikâ olduğunu söylemiştir³⁵.

Abdurrahman babasından bildiriyor; "Yahyâ b. Maîn'e, Amr b. Şuayb'ın durumunu sorduğumda bana kızdı ve "Ne diyeyim? İmamlar ondan rivâyette bulunmuşlardır" diye cevap verdi."³⁶

İbnu Ebî Hâtim (327/938) diyor ki; "Babama, Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddihî isnâdının mı, yoksa Behz b. Hakîm an ebîhi an ceddihî isnâdının mı daha iyi/sevimli olduğu soruldu. O da; "Amr bana daha iyi/sevimli geliyor" diye cevap verdi"³⁷

Hasan b. Süfyân, İshâk b. Râheveyh'in; "Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddihî isnâdının sikâ olduğunu ve Eyyûb an Nâfi' an İbni Ömer isnâd zincirine eşdeğer olduğunu" söylediğini rivâyet etmiştir³⁸.

Ahmed b. Abdullah el-İclî ve en-Nesâî, Amr'ın sikâ olduğunu söylemişlerdir³⁹.

Ebu Ca'fer Ahmed b. Sa'îd ed-Dârimî, Amr b. Şuayb'ın sikâ olduğunu, ondan Eyyûb, Zührî (124/741) ve Hakem gibi şahısların rivâyet ettiklerini, babasının (Şuayb'ın) Abdullah b. Amr, Abdullah b. Ömer (74/693) ve Abdullah b. Abbâs'tan (68/687) semat' olduğunu söylemiştir⁴⁰.

1.3. Amr b. Şuayb ile ilgili söylenenlerin değerlendirilmesi

Münekkit muhaddislerin Amr b. Şuayb ile ilgili tenkit edici ifadelerine baktığımızda, Amr'ın çeşitli sebeplerden ötürü zayıf bir râvî olarak değerlendirildiğini gözlemlemekteyiz. Bu sebeplerin neler olduğunu yukarıda maddeler halinde vermiştik. Buna göre Amr'ın zayıf bir râvî olarak değerlendirilmesinin sebepleri:

➤ Yanında bulundurduğu bir kitaptan rivâyet etmesi⁴¹,

³² Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 167.

³³ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 70; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 168.

³⁴ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 70; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 168.

³⁵ Ukaylî, *Duafâu'l-Ukaylî*, trc. no: 1280, III, 273.

³⁶ İbnu Ebî Hâtim, *El-Cerh ve't-Ta'dil*, trc. no: 1323, IX, 238.

³⁷ İbnu Ebî Hâtim, *El-Cerh ve't-Ta'dil*, trc. no: 1323, IX, 238.

³⁸ İbnu Adiy, *El-Kâmil*, V, 114; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 72; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 172; İbnu Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 278.

³⁹ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 72; İbnu Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 278.

⁴⁰ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 72-73; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 172; İbnu Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 278.

⁴¹ Bu görüşü desteklemek mahiyetinde Yahyâ b. Maîn'in şu beyanatı örnek olarak verilebilir: "Eğer Amr b. Şuayb; *an ebîhi an ceddihî* şeklinde rivâyet ediyorsa, o kitaptandır. Amr b. Şuayb b. Muhammed b. Abdullah b. Amr b. el-Âs diyor ki; "Babam,

➤ Bu kitabın (sahifenin) *vicâde* yoluyla elde edilmiş olmasıdır⁴².

Münekkit muhaddislerin, Amr b. Şuayb'ı zayıf bir râvî olarak değerlendirmelerinin altında bu iki gerekçe; *kitaptan* ve *vicâde*⁴³ yoluyla rivâyet etmesi yatmaktadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki; Amr'ın rivâyet ettiği hadisler merdûd hükmünde değildir. Zira bu, âlimlerin genelinin hemfikir olduğu bir husustur. Nitekim zayıf görülen râvîlerin rivâyetlerinin, başka tariklerden kendisini takviye edici rivâyet olup olmadığını araştırmak veya kendisi gibi ferd hadislerini desteklemek üzere yazıldığı bilinen bir kuraldır⁴⁴. Bu kural gereği olsa gerek, Amr'ı tenkit eden âlimlerin, onun hadislerini yazdıkları ile ilgili verdikleri beyanatlar görülmektedir. Bununla birlikte, Amr'ın rivâyetleriyle ihticac etme hususunda âlimlerin tereddüt içerisinde oldukları da dikkatleri celbetmektedir⁴⁵. Bu takdirde zihinlerde şu soru canlanmaktadır:

Acaba Amr b. Şuayb'ın zayıf bir râvî olarak değerlendirilmesinin altında yatan gerekçeler yeterince sağlam değil mi? Bir başka deyişle; Amr'ın zayıf olarak görülmesini sağlayan sebepler üzerinde kuşku mu duyulmaktadır?

O halde Amr b. Şuayb'ın zayıf bir râvî olarak nitelendirilmesinin gerekçelerini irdelemek gerekmektedir. Bunu da; Amr b. Şuayb'ın zayıf bir râvî olarak nitelendirilmesine sebep olarak gösterilen gerekçelerin altında yatan nedenlere inerek yapmaktır.

dedesinden naklediyor" işte bu isnâdın zayıflığı buradan (yani Amr'ın kitaptan rivâyet etmesi ve babasının dedesinden rivâyet etmesinden) kaynaklanıyor. Şayet Amr b. Şuayb; Saîd b. Müseyyeb, Süleymân b. Yesâr veya Urve gibi şahıslardan rivâyet ederse sikâdir yahut garibtir. (Bkz. İbnu Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 278.)

⁴² Bu görüşü desteklemek mahiyetinde Ali b. el-Medîni'nin şu beyanını örnek olarak verilebilir: "Amr'ın Eyyûb ve İbnu Cüreyc gibilerinden rivâyetlerinin hepsi sahihtir. *Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddîhi* kanalıyla gelen rivâyetler ise vicâde ile alınmış bir kitaptan olduğu için zayıftır. (Bkz. Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 169.)

⁴³ *Vicâde*: Kelime olarak bulmak anlamına gelmektedir. Bir râvî'nin herhangi bir musannif veya râvinin el yazısı ile yazılmış kitabını yahut bazı hadislerini ele geçirmesine denir. *Vicâde*, hadis tahammül ve edâ yollarından birisidir. (Bkz. Ebû Amr Osman b. Abdîrrahman İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadis*, (thk. Nüreddîn İtr), Dâru'l-Fikr, Dımeşk, 1986/1406, s. 178; Celâleddîn es-Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî fi Şerhi Takribi'n-Nevevî*, I-II, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz., II, 35; Aydınlı, *Hadis İstalahları*, s. 159; Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 421.)

⁴⁴ Yücel, *Hadis İminde Tenkit Terimleri*, s. 54, 133-134.

⁴⁵ Yukarıda, "*Amr ile ilgili tenkit ifadeleri*" başlığı altında zikretmiş olduğumuz bazı rivâyetlerde, hadis âlimlerinin çoğunun onunla ilgili kararsız bir tutum sergiledikleri gözden kaçmamaktadır. Amr b. Şuayb hakkında bu âlimlerin kesin bir kanaate varamamış olmaları Uveyne, Yahya b. el-Kattân, Ahmed b. Hanbel, Ebu Ubeyde, İshâk b. Mansûr, Abbâs ed-Dûrî vb. âlimler bunlardan bazılarıdır. İlgili kaynaklarda bu âlimlerin, bazen Amr ile ilgili tenkit edici beyanatlar verdikleri, bazen ise olumlu/tevsik edici kanaatler dile getirdikleri görülmektedir. Amr b. Şuayb hakkında bu âlimlerin kesin bir kanaate varamamış olmaları kanaati bizde hâsıl olmuştur. Bunun sebebi ise yukarıda iki başlık altında açıklamaya çalıştığımız Amr'ın tenkit edilen yönleri ile ilgilidir. Esasında bu durum dahi bizlere Amr ile ilgili öne çıkan bu tenkit noktalarının bir bakıma kesinlik arz etmediğini, bilakis bu tenkitlerde hadî zatında zaafiyet belirtisinin olduğunu göstermektedir.

Amr b. Şuayb'dan gelen - onun zayıf bir râvî olarak değerlendirilmesine sebep olan - rivâyetlerin tenkidinin iki noktaya dayandırıldığını/odaklandığını görmekteyiz. Bunlar;

- *An ebîhi an ceddihî* isnâdında bir inkıtâ'nın/kopukluğun ya da irsâlin olduğu,

- Amr b. Şuayb'ın babasından hadisleri, sema değil de *vicâde* yoluyla elde ettiği ve bir sahîfeden (kitaptan) yazılı olarak rivâyet ettiği.

Şimdi bunları ayrı başlıklar altında inceleyelim.

1.3.1. “An ebîhi an ceddihî” isnâdında bir inkıtâ'nın ya da irsâlin olduğu

Amr b. Şuayb'ın *an ebîhi an ceddihî*, isnâd formuyla rivâyet ettiği hadislere karşı, bazı âlimlerin tereddüt yaşadığı, bazılarının ise bu isnâdda bir arızanın olduğunu söylemiş oldukları, şimdiye kadar verdiğimiz bilgilerde açıkça görülmektedir. Örneğin Ebu Hâtim (327/938), İbnu Hibbân (354/965) ve İbnu Adiyî gibi âlimler *an ebîhi an ceddihî* isnâdında bir kopukluğun/inkıtâ'nın ya da irsâlin olduğunu söylemişlerdir. Dolayısıyla onlara göre bu isnâd;

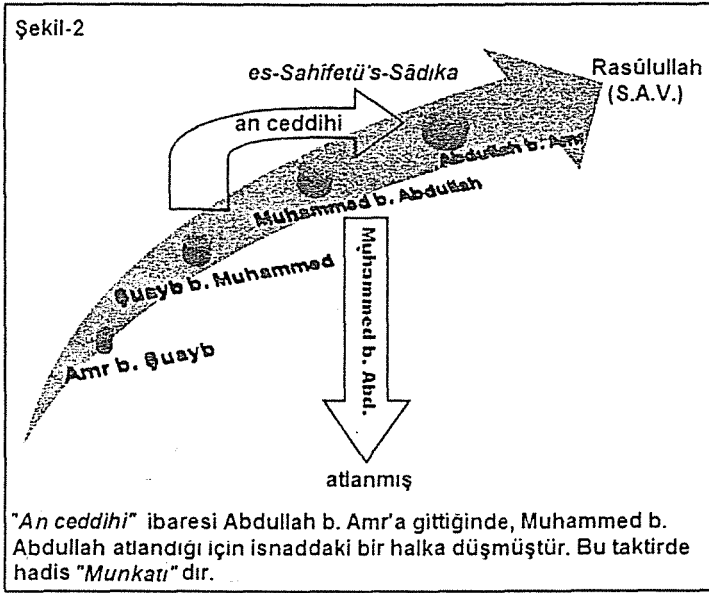
- ❖ Ya *Munkatı'* dir.

- ❖ Ya da *Mürsel'* dir.

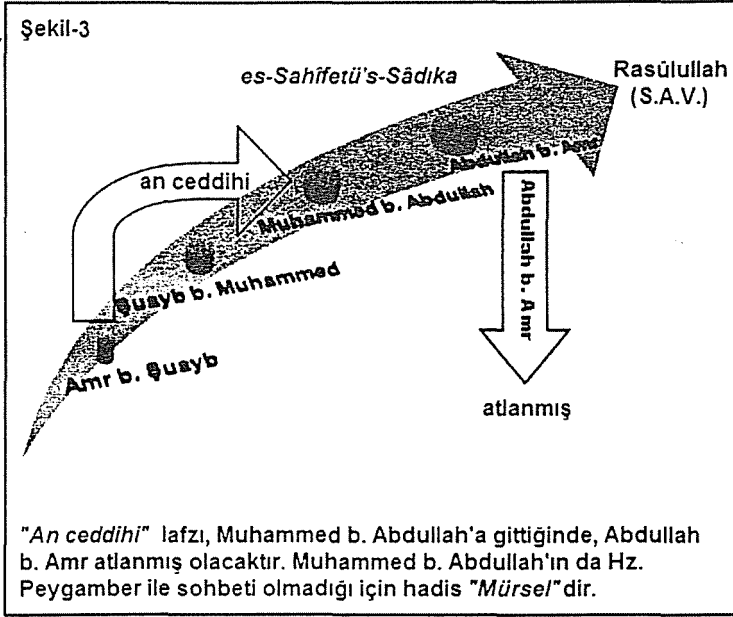
Bunun sebebini ise şöyle izah etmektedirler:

An ebîhi an ceddihî isnâdındaki *an ebîhi* ibaresi, Amr'ın hadisi babası Şuayb'dan işittiğine delalet ederse de;

➤ *An ceddihî* lafzı ile Şuayb'ın dedesi Abdullah b. Amr kastolunmuştur. Bu takdirde isnâd Munkatı'dır. Çünkü Şuayb dedesi Abdullah b. Amr'a ulaşmamıştır. (Şekil-2)

➤ *An cedihi* lafzı ile Amr'ın dedesi kastolunmuştur. Bu takdirde ise isnâd Mürsel'dir. Çünkü Muhammed b. Amr'ın Hz. Peygamber ile sohbeti yoktur. (Şekil-3)

Rivâyet zincirinde inkitâ yahut irsâl olduğu için rivâyet; munkatı' veya mürseldir ve delil olarak kullanılmaya uygun değildir⁴⁶.

Ancak Zehebî (748/1347), esasında durumun böyle olmadığını, yani ortada bir inkitâ'ın ya da irsâlin söz konusu olmadığını iddia etmiş ve iddiasını kanıtlamaya çalışmıştır. Zehebî iddiasını şu şekilde izah etmiştir:

"An ebîhi an ceddîhi isnâdındaki; ceddîhi lafzının muhatabı aslında Amr'ın büyük dedesi olan Abdullah b. Amr'dır. Nitekim başka rivâyetlerde Abdullah b. Amr'ın adı açık bir şekilde yani; an ebîhi an ceddîhi Abdullah "عن ابيه عن جده عبدالله" şeklinde geçmektedir. Böyle olduğu takdirde hadis Mürsel değildir. Bununla birlikte Şuayb b. Muhammed'in, dedesi Abdullah b. Amr'dan semai' olduğu sabittir. Şuayb'ın Muâviye, İbnu Abbâs, İbnu Ömer ve daha başka sahabilerden de semai' vardır. Ayrıca Şuayb, küçük yaşta yetim kaldığı için dedesi Abdullah b. Amr onu himayesine almıştır. Bu arada Şuayb dedesiyle birlikte yolculuklara çıkmış ve ondan semada bulunmuştur. An ebîhi an ceddîhi isnâdındaki ceddîhi lafzının apaçık olarak Abdullah'a gittiğini gösteren ve bizzat isminin geçtiği rivâyetlerin sayısının 10 kadar olduğu bilinmektedir."⁴⁷

Şimdi Zehebî'nin bu sözünü açıklayalım:

⁴⁶ Ebu Hâtim Muhammed b. Hibbân, *El-Mecrûhîn*, I-III, Halep, tsz, II, 72; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 173.

⁴⁷ Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 173.

Hadis kaynaklarından sadece Kütübü Tis'a'da yaptığımız tetkikler sonucunda Zehebî'nin söylediği; *An ebîhi an ceddîhi* isnâdındaki *ceddîhi* lafzının açık bir şekilde Abdullah olduğunu gösteren rivâyetler tespit ettik. Şöyle ki;

❖ “*Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddîhi Abdullah b. Amr*” şeklinde isnâdı bulunan toplam oniki rivâyete rastladık⁴⁸.

Ayrıca, Ahmed b. Hanbel (241/855)⁴⁹ ve ed-Dârimî (255/868)⁵⁰ Şuayb'ın dedesi Abdullah'tan semai' olduğunu söylemişlerdir. Zaten Amr'ın, dedesi Abdullah'tan semai' olduğu temellendirildiği zaman, isnâddaki sorun/arıza ortadan kalkacaktır.

Şuayb b. Muhammed'in dedesi Abdullah b. Amr'dan semai' olduğuna dair Beyhakî'de (458/1065) yer alan şu rivâyeti de örnek olarak gösterebiliriz: Müsennâ b. Sebbâh, Amr b. Şuayb'dan, o da babası (Muhammed b. Abdullah'tan) anlatıyor:

“*Babam Abdullah b. Amr ile birlikte Kâbe'yi tavaf ediyorduk. Tavaftan sonra yapılması gerekli olan şeyleri yapan bir topluluk görünce babama; biz de onların arasına karışalım dedim. Tavafımız bitince o, Euzubillahimineşşeytânirracîm diyerek bazı şeyler (Haceri selamlama...) yaptı ve 'Vallahi bu mekânda Resûlullah (sas)'in de bunların aynısını yaptığını gördüm' dedi.*”⁵¹

Beyhakî'de yer alan bu rivâyette, Şuayb b. Muhammed'in babası Abdullah b. Amr ile birlikte Kâbe'yi tavaf ettikleri görülmektedir. Şuayb, Abdullah'ın torunu olmasına rağmen bu rivâyette dedesi Abdullah'ı “*Babam*” olarak nitelendirmektedir. Aslında kaynaklarda geçen rivâyetlerin tümü göz önünde bulundurulduğunda, Şuayb'ın dedesi olan Abdullah'a “*babam*” demesi doğal bir durumdur. Zira Şuayb'ın küçük yaşta iken babası Muhammed'in vefat etmesinden⁵² dolayı dedesi Abdullah b. Amr'ın nezaretinde büyümüştür. O yüzden dedesinin nesebi ile anılmakta⁵³ ve ona Şuayb b. Abdullah b. Amr b. el-Âs denilmektedir⁵⁴. Bu yüzden Şuayb'ın

⁴⁸ Ebu Dâvud Süleymân b. el-Eşâs, *Sünen*, I-IV, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992/1413, Lukata, I (II,335/1710); Talâk, 34-35 (II,707-708/2276); Ferâiz, 10 (III,328-329/2911); Huddûd, 13 (V,550-551/4390); Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâi, *Sunenu'n-Nesâi*, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992/1413, Kat'us's-Sârik, 12 (VIII, 85/4955); Kat'us's-Sârik, 12 (VIII, 85-86/4956); Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid b. Mâce, *Sünen*, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992/1413, Zekât, 20, I/584, 1824; Nikâh, 27, I/617-618, 1918; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992/1413, II, 180 (6692); II, 215 (7020); II, 218 (7037); II, 224 (7094).

⁴⁹ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 68; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 166-167; İbnu Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 278.

⁵⁰ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 72-73; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 172; İbnu Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 278.

⁵¹ Ebu Bekr Ahmed b. Huseyn b. Ali el-Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I-X, yy., 1344, V, 92-93. Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 182.

⁵² Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XII, 534; İbnu Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, II, 175.

⁵⁴ Bu konuyla ilgili örnek olarak Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, II, 167'de geçen şu hadisin isnâdını örnek verebiliriz:

dedesine “baba” demiş olması garipsenmemelidir. Bununla birlikte, sadece Ahmed b. Hanbel’in Müsned’inde yapmış olduğumuz tetkikler sonucunda Şuayb’ın dedesinin nesebi ile anıldığına dair birçok hadise rastladık. Şöyle ki;

❖ “*Amr b. Şuayb an ebîhi an Abdullah b. Amr*” şeklinde isnâda sahip olan toplam 17 hadis bulunmaktadır⁵⁵.

❖ “*Şuayb b. Abdullah b. Amr an ebîhi Abdullah b. Amr*” şeklinde isnâda sahip olan bir hadis bulunmaktadır⁵⁶.

❖ “*Şuayb b. Abdullah b. Amr an ebîhi*” şeklinde isnâda sahip olan toplam altı hadis bulunmaktadır⁵⁷.

Sonuç olarak;

➤ *an ebîhi* tabiri; Amr’ın babası Şuayb’dan,

➤ *an ceddihî* tabiri; Şuayb’ın babası konumunda yer alan dedesi Abdullah b. Amr’dan anlamına geldiği ortaya çıkmaktadır⁵⁸. (Şekil-4)

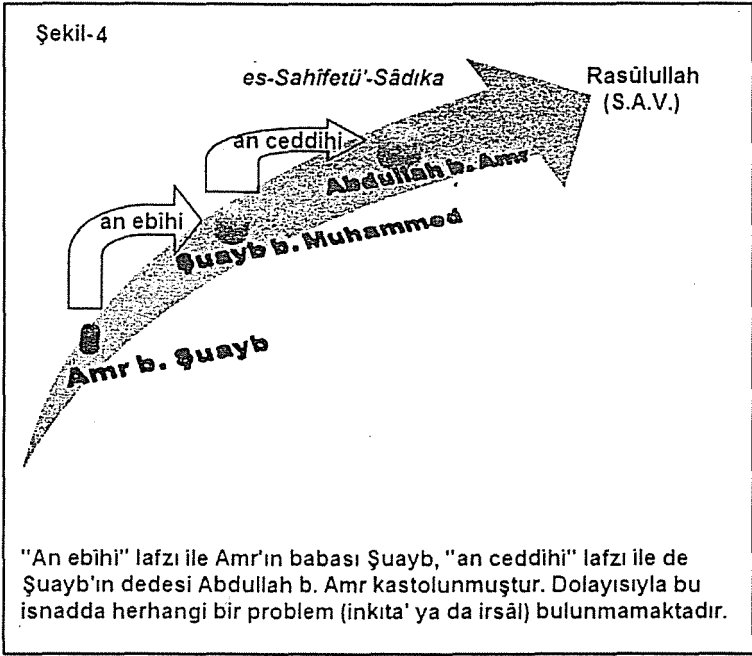
حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا أبو كامل ثنا حماد عن ثابت عن شعيب بن عبد الله بن عمرو عن أبيه قال : ما روى رسول الله صلى الله عليه وسلم يأكل متكنا قط ولا يطأ عتبيه رجلاً

⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 167 (6558); II, 178 (6659); II, 182 (6709); II, 182 (6710); II, 182 (6711); II, 182 (6712); II, 184 (6725); II, 184 (6730); II, 187 (6759); II, 203 (6893); II, 204 (6899); II, 210 (6963); II, 212 (6985); II, 212 (6991); II, 213 (6998), II, 213 (6999); II, 214 (7007).

⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 165 (6545).

⁵⁷ Ebu Dâvud, *Et’ime*, 16 (IV,141-142/3770); Nesâî, *Sıyâm*, 77 (IV, 213/2394); İbnu Mâce, *Mukaddime*, 21, I/89, 244; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 165 (6549); II, 167 (6562); II, 209 (6951).

⁵⁸ Zehebî, *Siyeru A’lâm*, V, 168 sayfa 167’deki 1 numaralı dipnotun devamı.

Bununla birlikte, vefat ve doğum tarihlerine baktığımızda da, dede ile torunun birbirlerine mülaki olduklarını görürüz. Şuayb'ın H. 30'lu yıllarda doğduğu ve H. 80'den sonra vefat ettiği, dedesi Abdullah b. Amr'ın ise H. 65 yılında 77 yaşında iken vefat ettiği, dolayısıyla en az dede ile torunun 35 seneye yakın bir beraberliklerinin olduğu görülmektedir.

Netice itibariyle, Abdullah b. Amr'ın aile isnâdında yer alan şahıslar hakkında, kaynaklarda yer alan rivâyetler bütünlük bağlamında değerlendirildiğinde (isnâdda bir inkitâ'ın veya irsâlin olduğu şeklinde) yanlış anlaşılmanın ortadan kalkacağı muhakkaktır.

1.3.2. Amr b. Şuayb'ın babasından hadisleri, sema değil de vicâde yoluyla elde ettiği ve bir sahîfeden yazılı olarak rivâyet ettiği

Amr b. Şuayb'ın zayıf bir râvî olarak görülüp, rivâyetlerinin tenkit edilmesinin sebeplerinden birinin de; elindeki bir kitaptan (sahîfeden) rivâyet etmesi, bu kitabın da kendisine *vicâde* yoluyla ulaşmış olması görüştür.

Hadis ilminde önem arz eden konulardan birisi de, râvînin rivâyet ettiği hadisleri şeyhinden işitip işitmediğinin araştırılmasıdır. Şeyhinden sema yoluyla almayıp ancak kitabından rivâyet eden râvî, haddi zatında güvenilir bir kimse dahi olsa, muhaddislerin tenkidine uğrar ve rivâyet ettiği

hadisler çoğu zaman reddedilir⁵⁹. İşte Amr b. Şuayb da haddi zatında, hiçbir muhaddisin cerhine maruz kalmamışken *an ebîhi an ceddihî* isnâd formuyla rivâyet ettiği hadisleri, babasının büyük dedesi olan Abdullah b. Amr'dan kendisine intikal eden sahîfeden (*es-Sahîfetü's-Sâdika*'dan) aldığı gerekçesiyle itiraza uğramıştır⁶⁰. Ancak dikkat edilmesi gereken bir husus var ki; o da, *sahîfeden* rivâyet ettiği için Amr b. Şuayb'ı tenkit eden âlimler, onun hadislerini merdûd hükmünde değil de zayıf hadisler kategorisinde değerlendirmişler ve rivâyetlerinin zayıf olmaması için yazdıklarını beyan etmişlerdir⁶¹. Çünkü Hadis İlmi'nde, *sahâfîler* ile *vicâde* yoluyla rivâyet edenler birbirinden ayrı değerlendirilmektedir. Muhaddisler, rivâyetlerini bizzat hocadan duymadan (semâ ve kiraât yoluyla değil de), doğrudan doğruya kitaplardan alıp nakleden kimseler⁶² anlamına gelen sahâfîlere hiç itibar etmemişler ve rivâyetlerini *metrûk* saymışlardır. *Vicâde* yoluyla rivâyet edenleri ise semâ veya kiraât yollarından biri olmaksızın rivâyet etmeleri sebebiyle, sadece bu tür rivâyetlerinin zayıflığına hükmetmişler ve bunun dışındakileri ise güvenilir kabul etmişlerdir⁶³. Nitekim Amr b. Şuayb'ın rivâyetleri hakkında; Yahyâ b. Maîn⁶⁴, Eyyûp es-Sahtiyânî, Ebu Hâzîm, Zührî ve Hekim b. Uteybe⁶⁵ bu şekilde düşünmektedir. Bununla birlikte, münekkit muhaddislerin Amr'ın rivâyetlerini; *an ebîhi an ceddihî* kanalından gelenlerle, diğer kanallardan gelenler olmak üzere, ikiye ayırmak suretiyle hüküm vermeleri, isnâd bakımından şartlı bir cerh ta'dil uygulamasının olduğunu akıllara getirmektedir⁶⁶.

Hadis âlimleri *vicâde* yoluyla alınan hadislerin, keyfiyetinin tasrîh edilmesi şartıyla, nakledilmesinde bir beis görmemişlerdir⁶⁷. Bununla birlikte âlimler, vicâdede bulunan kişinin, bulmuş olduğu nüshayı aslıyla, bizzat veya güvenilir biri vasıtasıyla mukabele ederek, sıhhatinden emîn olmadan (Kale fülânun) gibi cezm ifade eden bir sevk sigası kullanmasını uygun görmemektedirler. Ancak bu işi yapan kimsenin âlim, itkân sahibi ve metinde meydana gelecek değişme ve yanlışlıkları yakalayabilecek güçte biri olması halinde böyle davranmasına müsamaha göstermişlerdir⁶⁸.

⁵⁹ Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, s. 47.

⁶⁰ Yahyâ b. Maîn bu konudaki sözü için bkz. İbnu Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 278; Ali b. el-Medîni'nin bu konudaki sözü için bkz. Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 169.

⁶¹ Yahyâ b. Maîn örneğinde olduğu gibi bkz. Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 70; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 168. Ahmed b. Hanbel örneğinde olduğu gibi bkz. İbnu Ebî Hâtim, *El-Cerh ve't-Ta'dil*, trc. no: 1323, IX, 238; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 69; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 167; İbnu Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 278.

⁶² Geniş bilgi için bkz. Aydınlu, *Hadis İstılahları*, s. 133-134.

⁶³ Yücel, *Hadis İstılahlarının Doğuşu ve Gelişimi*, s. 79.

⁶⁴ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 70; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 168.

⁶⁵ İbnu Ebî Hâtim, *El-Cerh ve't-Ta'dil*, trc. no: 1323, IX, 238; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 71; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 169; a.m.f., *Mizânu'l-İtidal*, V, 320; İbnu Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 278.

⁶⁶ Emin Aşıkutlu, "Bir İsnad Tenkit Yöntemi Olarak Şartlı Cerh Ta'diller ve Uygulamadaki Sonuçları", *MÜFD*, 2001, XX/49-80.

⁶⁷ Ali Yardım, *Hadis I-II*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1997, I, 171-172.

⁶⁸ İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadis*, s. 180; Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî*, II, 36.

Amr b. Şuayb, ailesi kanalıyla kendisine intikal eden *es-Sahîfetü's-Sâdika*'yı *vicâde* yoluyla almış olsa bile, yukarıdaki bilgiler ışığında, bunun ciddi bir olumsuzluk taşımadığını söyleyebiliriz. Amr'ın, *es-Sahîfetü's-Sâdika*'yı babası Şuayb'dan, onun da babası gibi bildiği dedesinden almış olduğu, ulaştığımız bilgiler neticesinde edindiğimiz kanaattir. Yukarıda verdiğimiz bilgilere göre; dede ile torun, baba ile oğul arasında bir sohbetin olmadığını düşünmek ise imkânsızdır. Bu konuda tereddütlere meydan vermeyecek şekilde; Amr'ın babası Şuayb'dan, onun da dedesi Abdullah'dan semâ' olduğuna dair daha önce genişçe malumat verdiğimizizi hatırlatmak isteriz. Bu itibarla şunları söyleyebiliriz:

Amr'ın babası Şuayb'dan aldığı *es-Sahîfetü's-Sâdika*, *vicâde*'nin bilindik tarifinin altında yer almaz. Şöyle ki; Amr, *es-Sahîfetü's-Sâdika*'yı tanımadığı herhangi bir şahıstan almamış ya da herhangi bir şekilde bulmamış/ele geçirmemiş ve tashîf yoluyla elde etmemiş⁶⁹, bilakis babası Şuayb b. Muhammed'den (semâ veya kıraât yoluyla) almıştır. Zaten Amr babasıyla sürekli temas halinde olmuş, ondan hadis sema etmiştir.

Zehebî'nin (748/1347) bu konuda önemli gördüğümüz şu değerlendirmeyi de vermek istiyoruz:

İbnu Hibbân, Amr b. Şuayb'ın kendisinin sikâ olduğunu söylemekle beraber an ebîhi an ceddihî isnâdının ya munkatî' ya da mürsel olduğunu beyan etmiştir. Ancak bazı ulema bu isnâdın müsned ve muttasıl olduğunu kabul etmiştir. Bazıları ise Amr'ın rivâyetlerini vicâde - ki bu bir ihtimal veya bir görüştür - yahut sema yoluyla alması arasında bir fark görmemiştir. Biz Amr'ın nüshasının vicâde yoluyla alınmış olduğu ve rivâyetlerinin de münker olduğu gibi iddialara katılmıyoruz. Çünkü sünen sahiplerinden birçoğu ondan rivâyet etmişlerdir. Bununla birlikte büyük imamlar da onun hadisiyle ihticâc etmişler, onu tevsik etmişlerdir. Sonradan gelenlerden bazıları, rivâyet ettikleri hadisler karşısında tevakkuf etmişlerdir⁷⁰.

Buraya kadar verdiğimiz (Zehebî'nin de belirttiği üzere) bilgiler ışığında şunları söyleyebiliriz:

❖ *An ebîhi an ceddihî isnâdî* müsned ve muttasıldır.

❖ Amr'ın nüshası, (en azından hepsi) *vicâde* yoluyla alınmış ve rivâyetleri de münker değildir. Çünkü: Sünen sahiplerinin birçoğu ondan rivâyet etmiştir. Büyük imamlar, onu tevsik etmişler ve onun hadisle-riyle ihticac etmişlerdir.

⁶⁹ *Tashîf*: Hadisi hocadan muteber bir yolla değil de, doğrudan doğruya kitaptan nakletmek. (Bkz. Aydınlı, *Hadis Istılahları*, s. 133.)

⁷⁰ Zehebî, *Siyeru A'lâm*, V, 175.

Sonuç ve Değerlendirme

Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddihî isnâdı hakkında konunun uzmanları tarafından pek çok yorum yapılmış; hem olumlu hem de olumsuz birçok görüş serdedilmiştir.

Bu isnâddaki en önemli husus olan; “*an ebîhi an ceddihî*”den ne anlaşıldığı;

➤ *An ebîhi* derken; babanın kim olduğu?

➤ *An ceddihî* derken; dedenin kim olduğu? Problemin esas kaynağı olmuştur.

Bu kısımda problemi temelinden çözecek küçük ama ince bir ayrıntı bulunmaktadır. Bu ayrıntı, mevzû bahis olan isnâdın sahlilik ya da zayıflık özelliğini esastan belirlemektedir.

Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddihî isnâdında yer alan;

➤ *An ebîhi* lafzı; Amr’ın babası olan Şuayb’ı ifade etmektedir.

➤ *An ceddihî* lafzı ise; Şuayb b. Muhammed’in dedesi olan Abdullah b. Amr’ı ifade etmektedir.

Buna göre, “*Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddihî*” cümlesinin tercümesi; “Amr babası Şuayb’dan, Şuayb’ın da dedesi Abdullah’tan” anlamına gelmektedir.

Amr b. Şuayb

(an ebîhi)

Abdullah b. Amr

(an ceddihî)

Görüldüğü gibi isnâdda Şuayb’ın babası Muhammed bulunmamaktadır. *An ceddihî* derken; Amr’ın dedesi Muhammed b. Abdullah kastedilmemiş, Şuayb’ın dedesi Abdullah b. Amr kastedilmiştir. Ancak bazı âlimler, bu ince nüansın farkına varmayarak hataya düşmüşler ve *Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddihî* isnâdını tenkit etmişlerdir.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz: *Amr b. Şuayb an ebîhi an ceddihî* isnâdında yer alan *an ebîhi* lafzı ile *an ceddihî* lafzının kimlere işaret ettiğini bildiğimiz vakit, ortada hiçbir sorun kalmayacak ve bu isnâd hakkında söylenen birçok sözün boşa çıktığını anlayacağız.

KAYNAKÇA

- AHMED B. HANBEL, *Müsned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992/1413.
- ÂŞIKKUTLU, Emin, "Bir İsnad Tenkit Yöntemi Olarak Şartlı Cerh Ta'diller ve Uygulamadaki Sonuçları", *MÜİFD*, İstanbul, 2001, XX/49-80.
- AYDINLI, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1987.
- BEYHAKÎ, Ebu Bekr Ahmed b. Huseyn b. Ali, *Sünenü'l-Kübrâ*, I-X, yy., 1344.
- BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmâil, *et-Târihu'l-Kebîr*, I-X, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.
- EBU DÂVUD, Süleymân b. el-Eşâs, *Sünen*, I-IV, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992/1413.
- İBNU ADIYY, Abdullah b. Adiy b. Abdullah b. Muhammed Ebu Ahmed el-Cürcânî, *El-Kâmil fi'd-Duafâi'r-Ricâl*, (thk. Yahya Muhtar Ğazâvî), I-VII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1409/1988.
- İBNU EBÎ HÂTİM, Muhammed b. İdris Ebu Muhammed er-Râzi et-Temimî, *El-Cerh ve't-Ta'dil*, I-IX, Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1251/1952.
- İBNU HACER, Hâfız Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Tehzibu'l-Tehzib*, I-IV, (thk. İbrahim Zeybek, Adil Mürşid), Müessesetü'r-Risâle, yy., tsz.
- İBNU HİBBÂN, Ebu Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Bustî, *El-Mecrûhin*, I-III, Halep, tsz.
- İBNU İMÂD, Şihâbüddin Ebi'l-Felâh Abdi'l-Hayy b. Ahmed b. Muhammed, *Şezerâtu'z-Zeheb fi Ahbâri Men Zeheb*, I-X, Dâru İbni Kesîr, Beyrut, 1406/1986.
- İBNU MÂCE, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezîd, *Sünen*, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992/1413.
- İBNU SA'D, Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I-XI, (thk. Ali Muhammed Ömer), Mektebetü'l-Hâneci, Kahire, 2001/1421.
- İBNU'S-SALÂH, Ebû Amr Osman b. Abdirrahman eş-Şehrezûrî, *Ulûmu'l-Hadis*, (thk. Nüreddin İtr), Dâru'l-Fikr, Dımeşk, 1986/1406.
- KANDEMİR, M. Yaşar, "Amr b. Şuayb", *DİA*, III, s. 92.
- KOÇYİĞİT, Talat, *Hadis Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997.
- MİZZÎ, Cemalu'd-Dîn Ebi'l-Haccâc Yusuf, *Tehzibu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, I-XXXV, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1403/1983.
- NESÂÎ, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesâi*, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992/1413.
- ÖZDEMİR, Veysel, *Abdullah b. Amr ve Es-Sahîfetü's-Sâdika'sı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2008.
- SUYÛTÎ, Celâleddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Tedribu'r-Râvî fi Şerhi Takribi'n-Nevevî*, I-II, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.

- UĞUR, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992.
- UKAYLÎ, Ebu Cafer Muhammed b. Amr b. Musa, *Duaî'ü'l-Ukaylî*, I-IV, Beyrut, 1404/1984.
- YARDIM, Ali, *Hadis I-II*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1997.
- YÜCEL, Ahmet, *Hadis İminde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
- ZEHEBÎ, Ebu Abdullah Şemseddin b. Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *Siyeru A'l'ami'n-Nübelâ*, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-XV, Müessesetü'r-Risâle, yy., tsz.
- , *Mizânu'l-İ'tidal fî Nakdi'r-Ricâl*, I-VII, Beyrut, 1995.